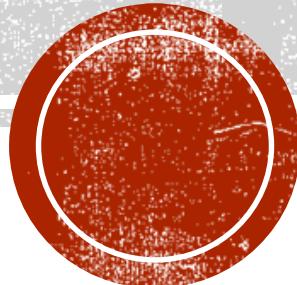

ELEKTRONIKA

Viera Stopjaková (viera.stopjakova@stuba.sk)

Ústav elektroniky a fotoniky

FEI STU

ZOSILŇOVAČE

Jednoduché zosilňovače.

Operačné zosilňovače.

Využitie OZ. Aktívne filtre.

Prednáška

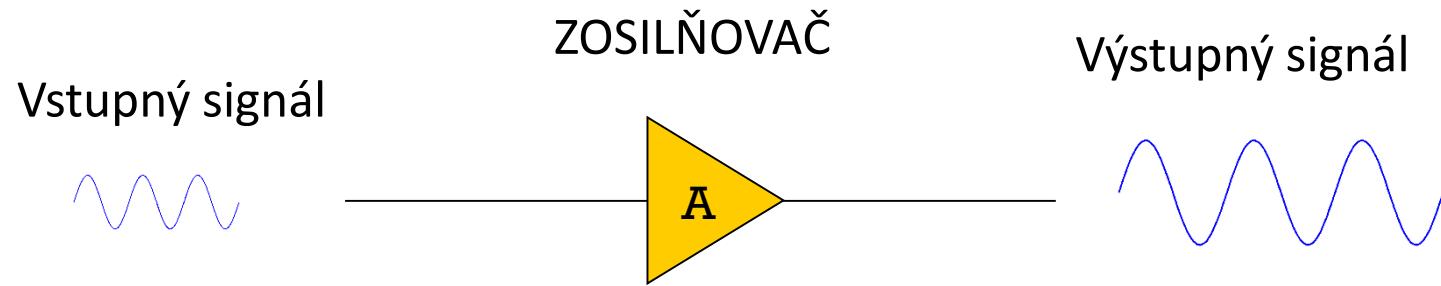
6

Zosilňovače - úvod

- **Zosilňovače** – základné stavebné bloky analógových obvodov
- Používame ich na zosilnenie signálu generovaného napr. senzorom
- Typický príklad je mikrofón
  - generuje striedavý signál
  - výstupný signál je potrebné **zosilniť** a následne spracovať
- DELENIE:
  - **jednoduché (jedno-tranzistorové)** zosilňovače
  - **diferenciálne (operačné)** zosilňovače

Zosilňovač

Vstupný signál je na výstupe zosilnený.
Veľkosť zosilnenia určuje tzv. **zisk zosilňovača**

Na zosilnenie vstupného signálu môžeme použiť
ľubovoľný prvak so **zosilňovacou vlastnosťou**

napr. MOS tranzistor

MOS tranzistor ako zosilňovač

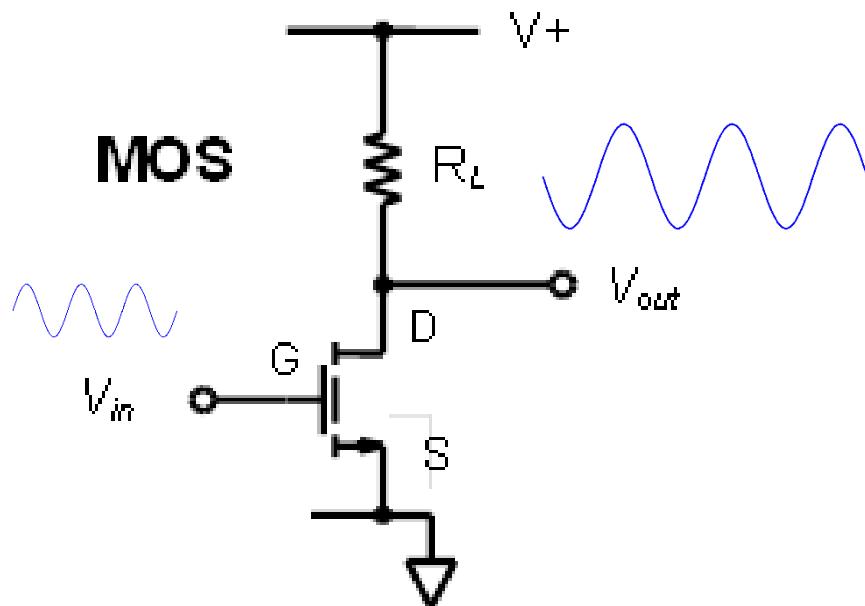
- MOS tranzistor je zosilňovací prvok
  - 3 spôsoby zapojenia
  - zvyčajne jeden terminál tranzistora je **spoločný**
- Podľa zapojenia môžeme zosilňovače rozdeliť na:
  - Zosilňovač so **spoločným emitorom (CS)** – najčastejšie používaný
  - Zosilňovač so **spoločným kolektorom (CD)**
  - Zosilňovač so **spoločným hradlom (CG)**

Zosilňovač s jedným tranzistorom nazývame
jedno-tranzistorový alebo **jednoduchý zosilňovač**

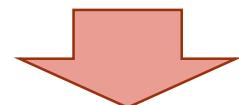
Zosilňovač so spoločným emitorom (CS)

- Najčastejšie používané zapojenie

Zosilňovač so spoločným emitorom:

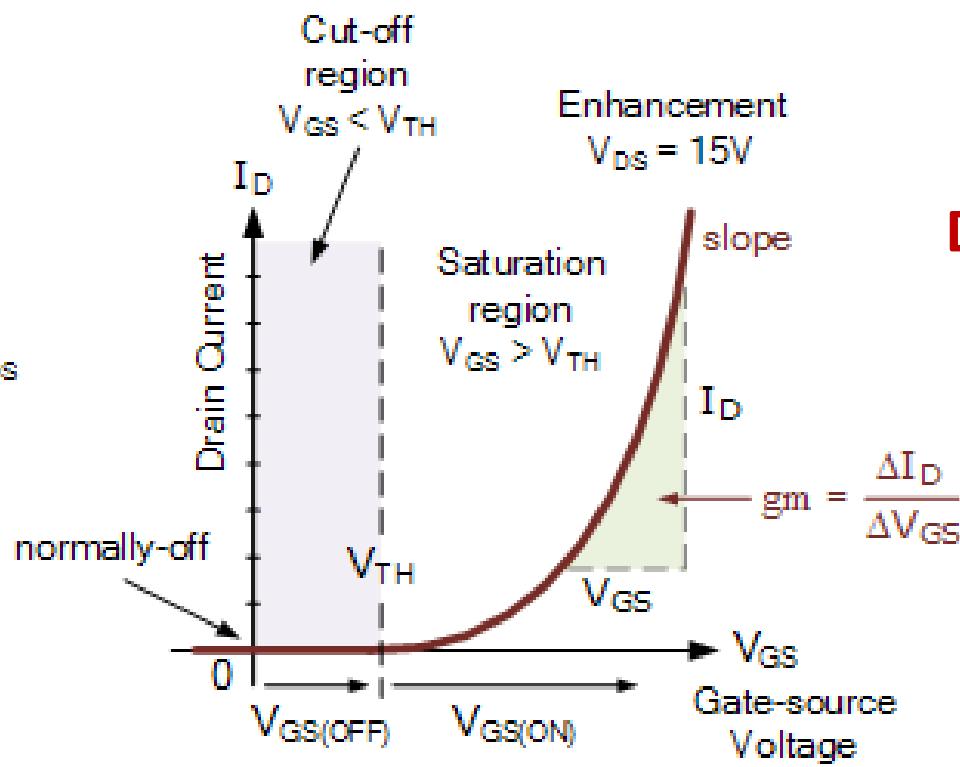
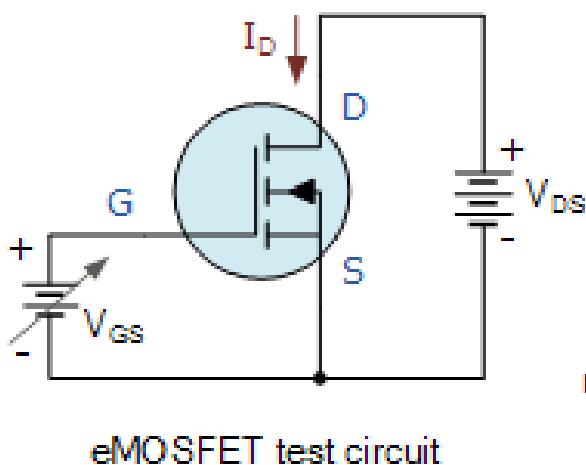
- Spoločný terminál pre vstup a výstup je source
- R_L predstavuje záťaž zosilňovača (nastavenie pracovného bodu)
- Ide o invertujúci zosilňovač – fáza na výstupe je posunutá o 180°

Zosilnenie závisí od hodnoty rezistora R_L a **prenosovej vodivosti (strmosti) g_m** MOS tranzistora.

Prenosová vodivost' MOS tranzistora

Prenosová vodivost' definuje zmenu prúdu I_D spôsobenú zmenou napäťia V_{GS}

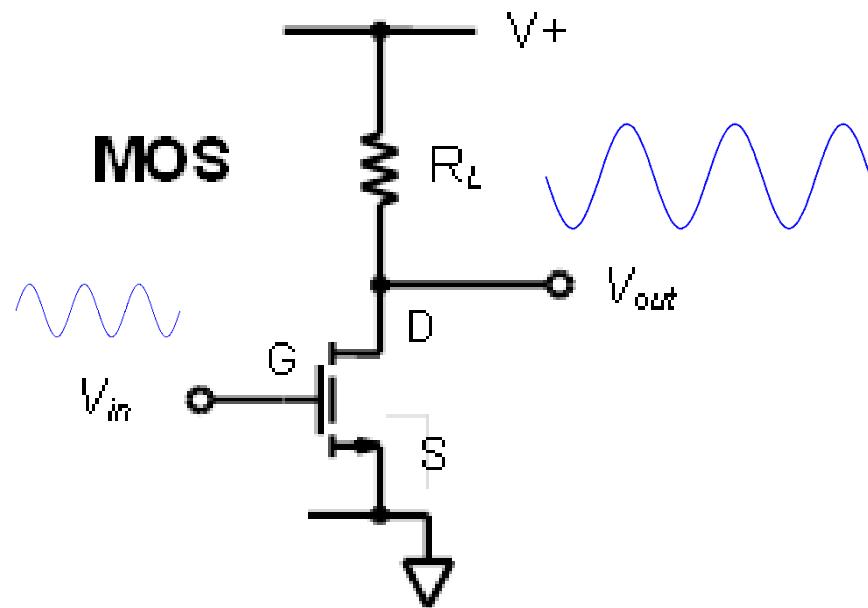

Derivácia prúdu I_D podľa napäťia V_{GS}

$$g_m = \frac{\partial I_D}{\partial V_{GS}} \Big|_{V_{DS}=\text{const.}}$$

Zosilňovač so spoločným emitorom (CS)

- Zosilnenie je závislé aj od **pracovného bodu** zosilňovača

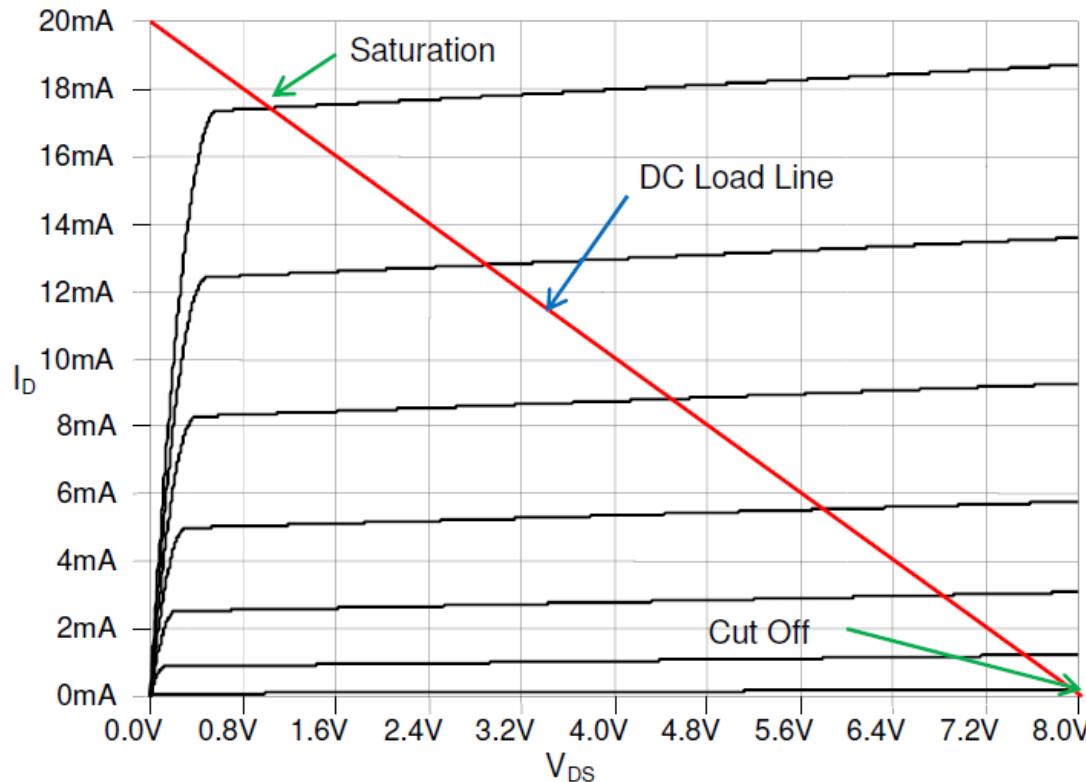

Na dosiahnutie maximálneho rozkmitu na výstupe zosilňovača, musíme jeho pracovný bod umiestniť do stredu.

Zosilňuje AC signál privedený na vstup, pričom jednosmerná zložka resp. offset AC signálu nastavuje **pracovný bod** zosilňovača.

Zosilňovač so spoločným emitorom

■ Nastavenie pracovného bodu

Pracovný bod zosilňovača nastavujeme rezistorom RL a DC hodnotou napäťia na jeho vstupe

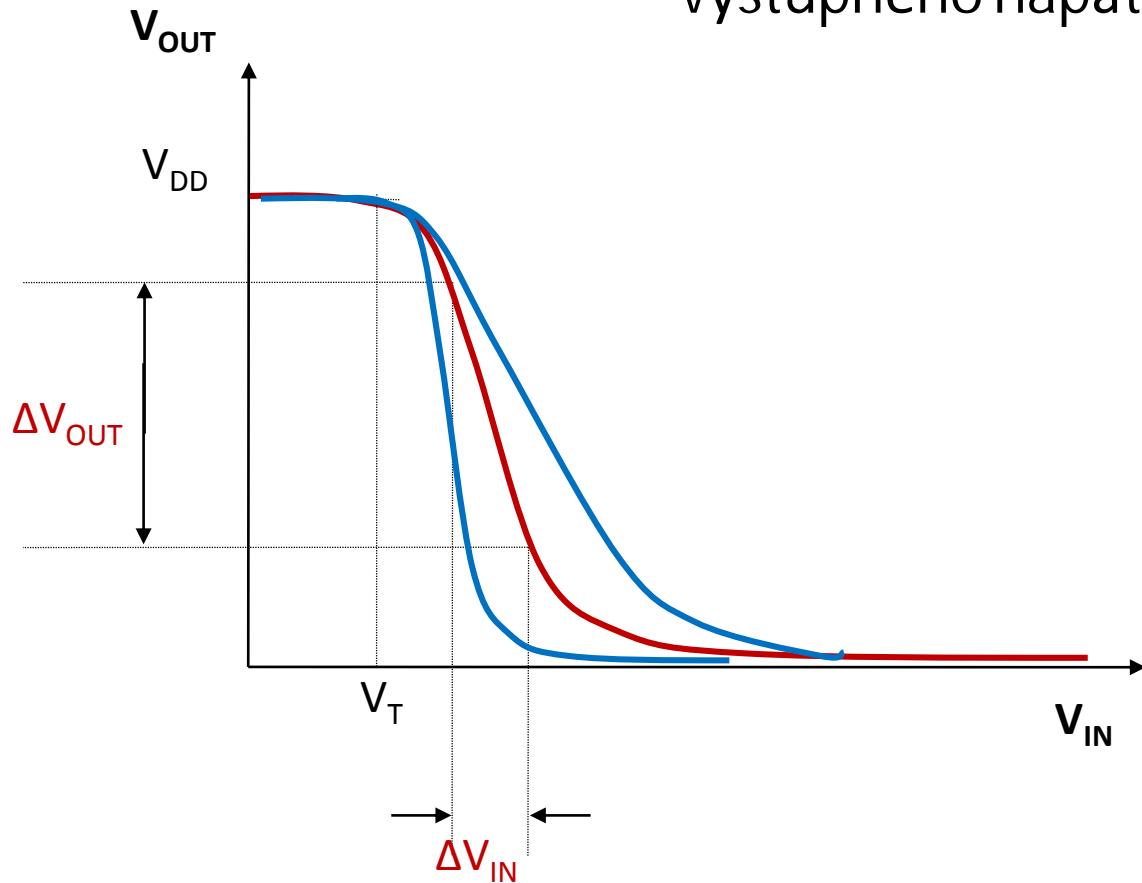
Príklad nastavenia pracovného bodu:

Ak napájacie napätie zosilňovača je 5 V, potom DC napätie na jeho vstupe musí byť 2,5 V.

Od pracovného bodu závisí aj g_m

Prevodová charakteristika a zosilnenie

Prevodová charakteristika zosilňovača vyjadruje závislosť výstupného napäcia V_{OUT} od vstupného napäcia V_{IN}

Zosilnenie zosilňovača

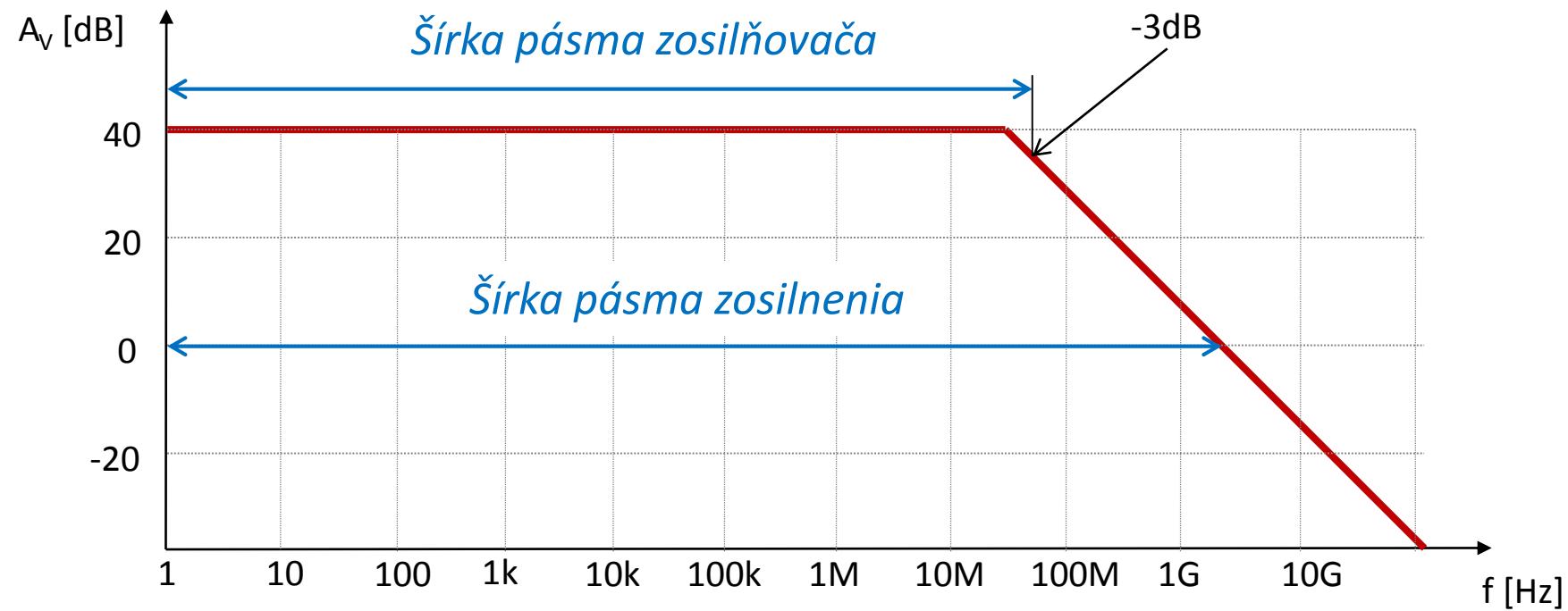
$$A_v = \frac{\partial V_{OUT}}{\partial V_{IN}}$$

Zosilnenie zosilovača a CS

$$A_v = -g_m R_L$$

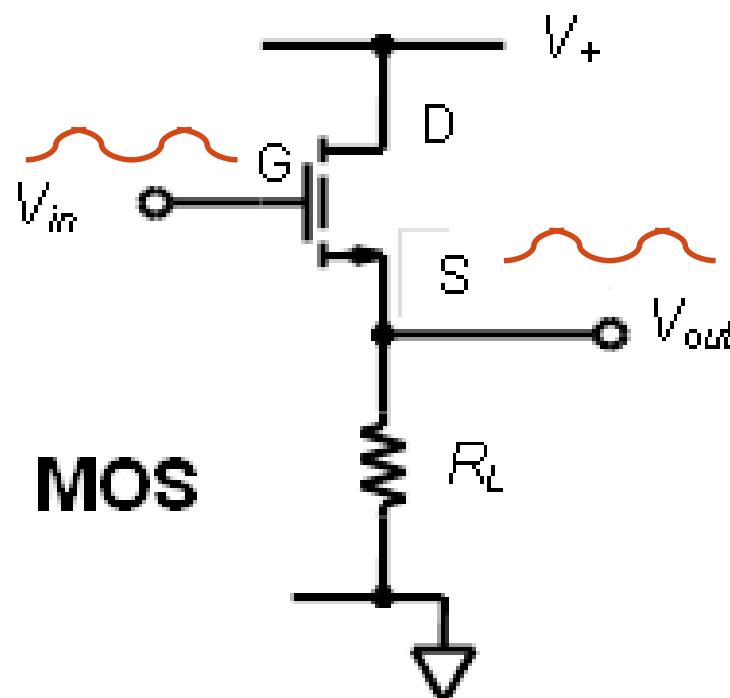
Frekvenčná charakteristika zosilňovača

$$A_v [dB] = 20 \cdot \log(-g_m R_L)$$

Zosilňovač so spoločným kolektorem (CD)

- Požíva sa na sledovanie signálu – **napäťový (emitorový) sledovač**

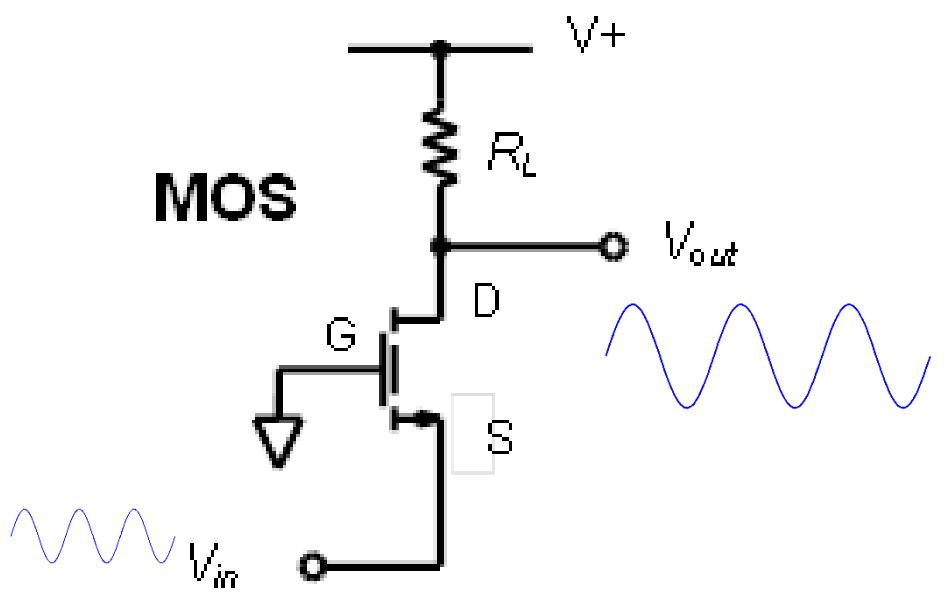
- Spoločný terminál pre vstup a výstup je D
- R_L predstavuje záťaž zosilňovača (nastavenie pracovného bodu)
- Neinvertujúci zosilňovač – fáza na výstupe je rovnaká ako fáza na vstupe
- Používa sa ako sledovač napätia – v prípadoch keď je potrebné dodat väčší prúd do záťaže

Zosilnenie je rovné 1

Zosilňovač so spoločným hradlom (CG)

- Používa sa na **zvýšenie zosilnenia** zosilňovača so spoločným emitorom

- Spoločný terminál pre vstup a výstup je G
- R_L predstavuje záťaž zosilňovača (nastavenie pracovného bodu)
- Neinvertujúci zosilňovač
- Používa sa na zvýšenie zosilnenia zosilňovača

Zosilnenie približne rovnaké ako pri zosilňovači so spoločným emitorom $g_m R_L$

Operačný zosilňovač (OZ)

- Základný stavebný blok zložitejších analógových obvodov
- Názov *“operačný zosilňovač”* je odvodené od jeho použitia na realizáciu matematických operácií

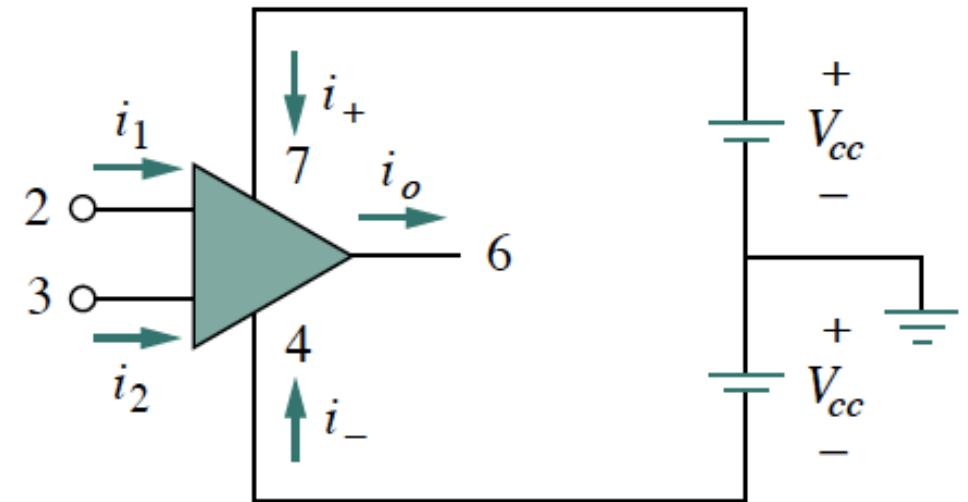
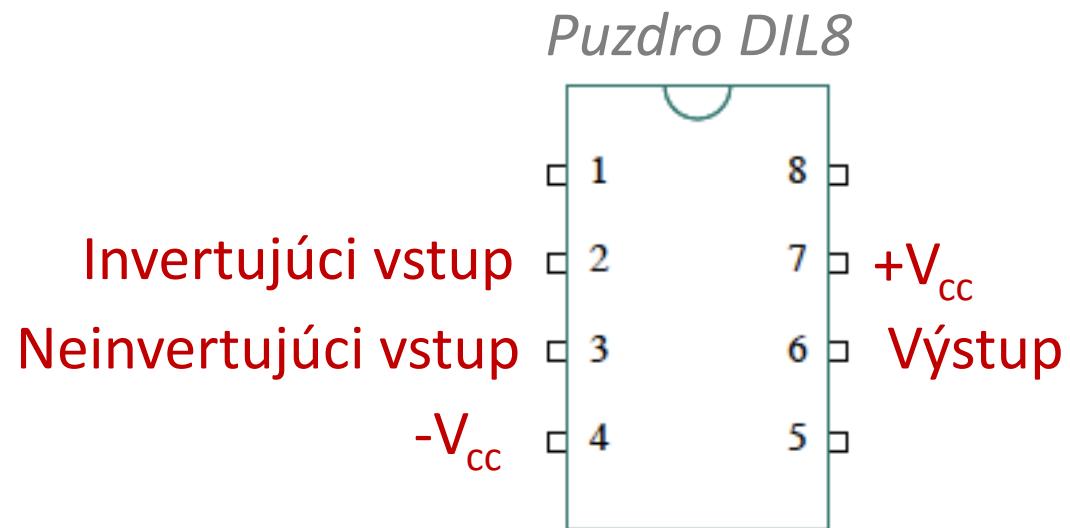
Operačný zosilňovač je elektronický obvod realizujúci funkcie **zosilnenia, sčítania, odčítania, násobenia, delenia a pod.**

- OZ obsahuje tranzistory, rezistory, kondenzátory...
- Dostupný ako integrovaný obvod

Operačný zosilňovač (OZ)

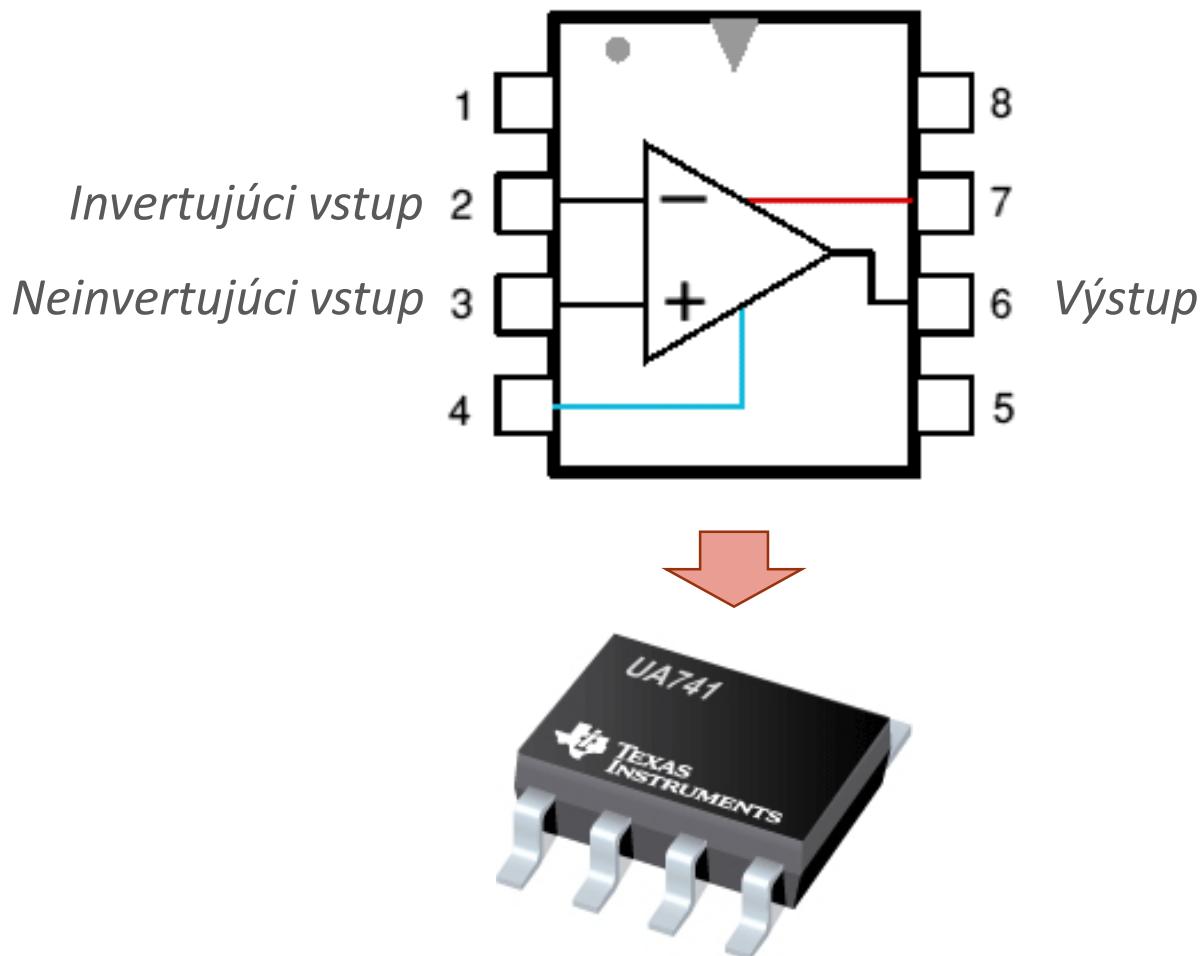
- Schematická značka a terminál

Tri signálové terminály: invertujúci a neinvertujúci vstup, a výstup

Operačný zosilňovač (OZ)

■ Terminály OZ

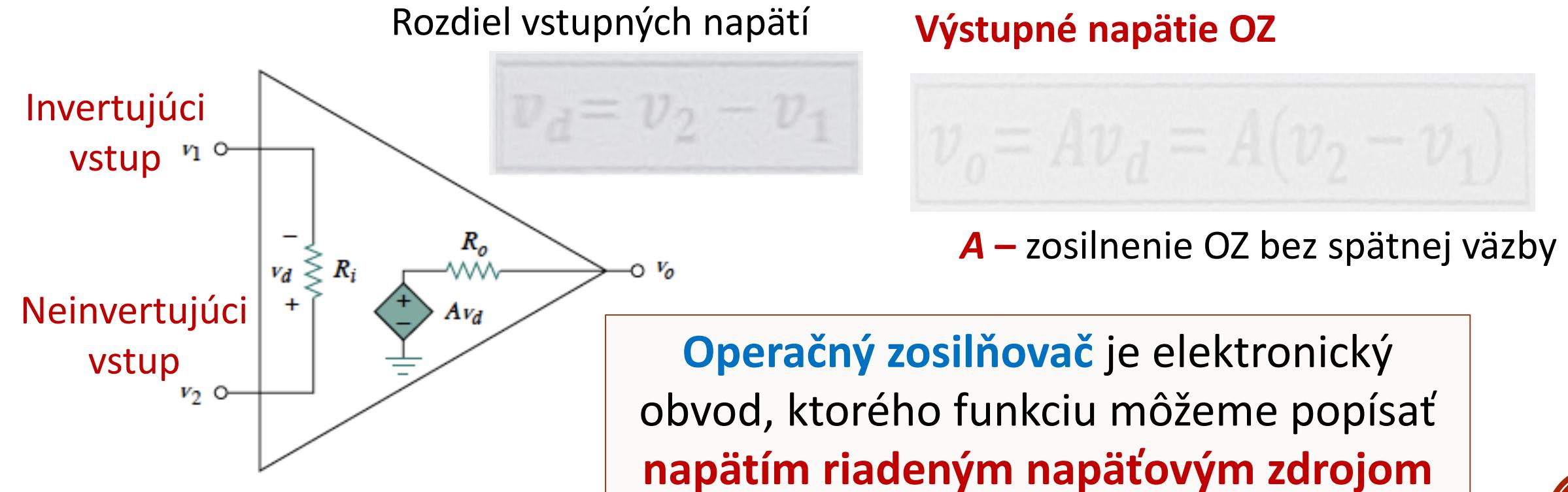

- **Invertujúci vstup** – ak na invertujúci vstup pivedieme AC signál a na neinvertujúcim vstupe je konštantná DC hodnota napäťia, potom na výstupe OZ bude fáza signálu otočená o 180° = **invertovaný vstupný signál**

- **Neinvertujúci vstup** – neinvertuje vstupný signál

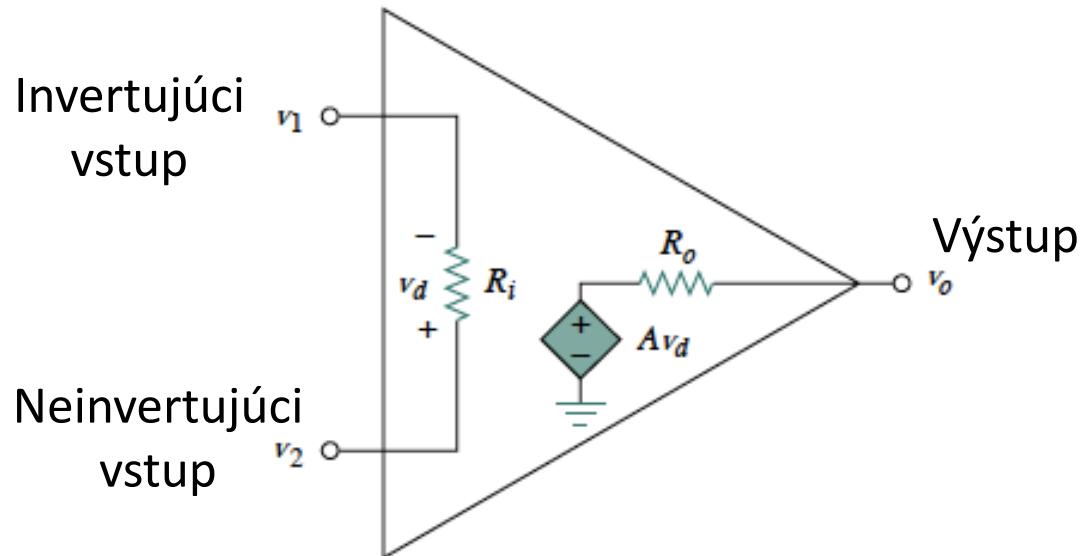
Operačný zosilňovač (OZ)

Operačný zosilňovač zosilňuje rozdiel napäti medzi jeho invertujúcim a neinvertujúcim vstupom

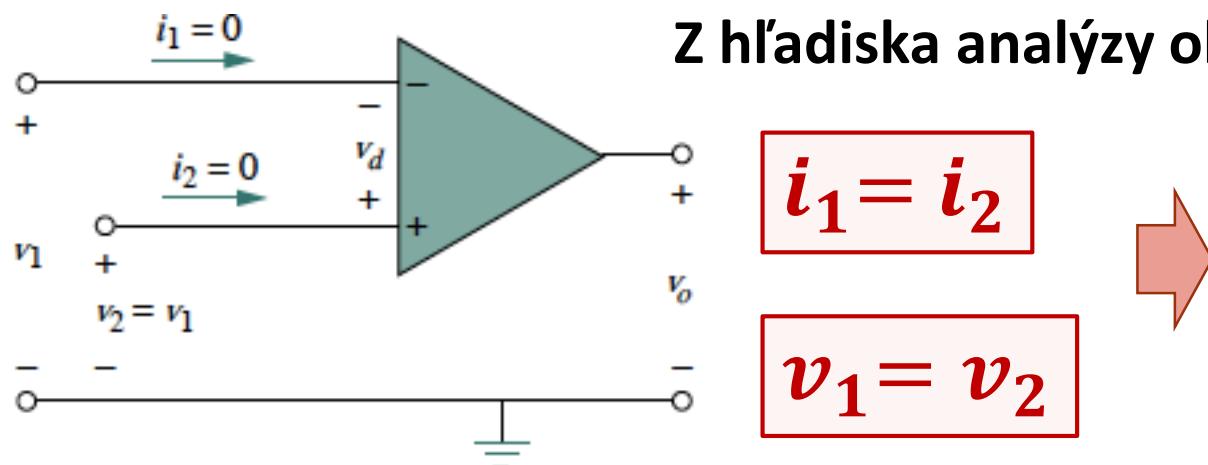
Ideálny OZ

- Model OZ – napäťím riadený napäťový zdroj + vstupný a výstupný odpor

Ideálny OZ

- Zosilnenie bez spätej väzby: $A \rightarrow \infty$
- Vstupný odpor: $R_i \rightarrow \infty$
- Výstupný odpor: $R_o \rightarrow 0$

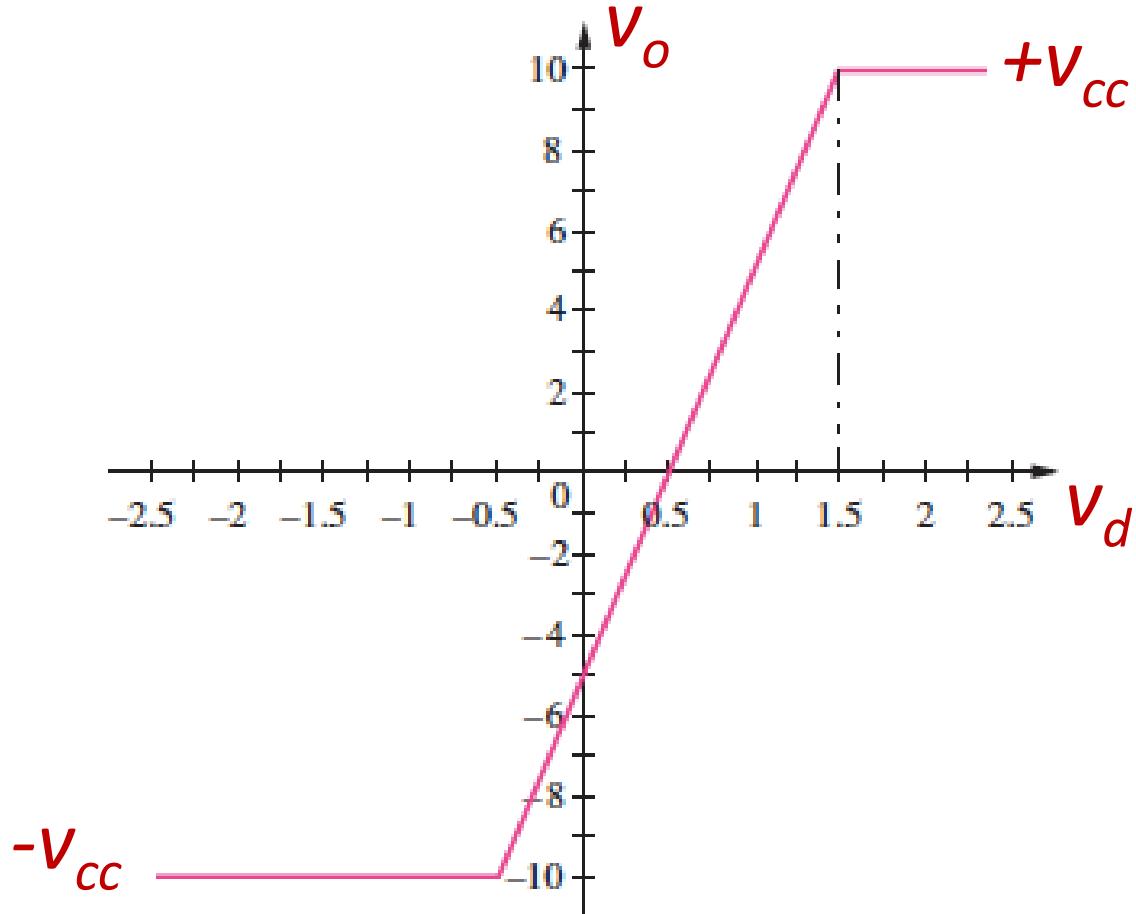

Z hľadiska analýzy obvodov platí:

1. Prúd do oboch terminálov je nulový
2. Napätie medzi vstupnými terminálmi je nulové

Operačný zosilňovač

■ Prevodová charakteristika a zosilnenie OZ

Zosilnenie OZ

$$A_v = \frac{\partial v_o}{\partial v_d}$$

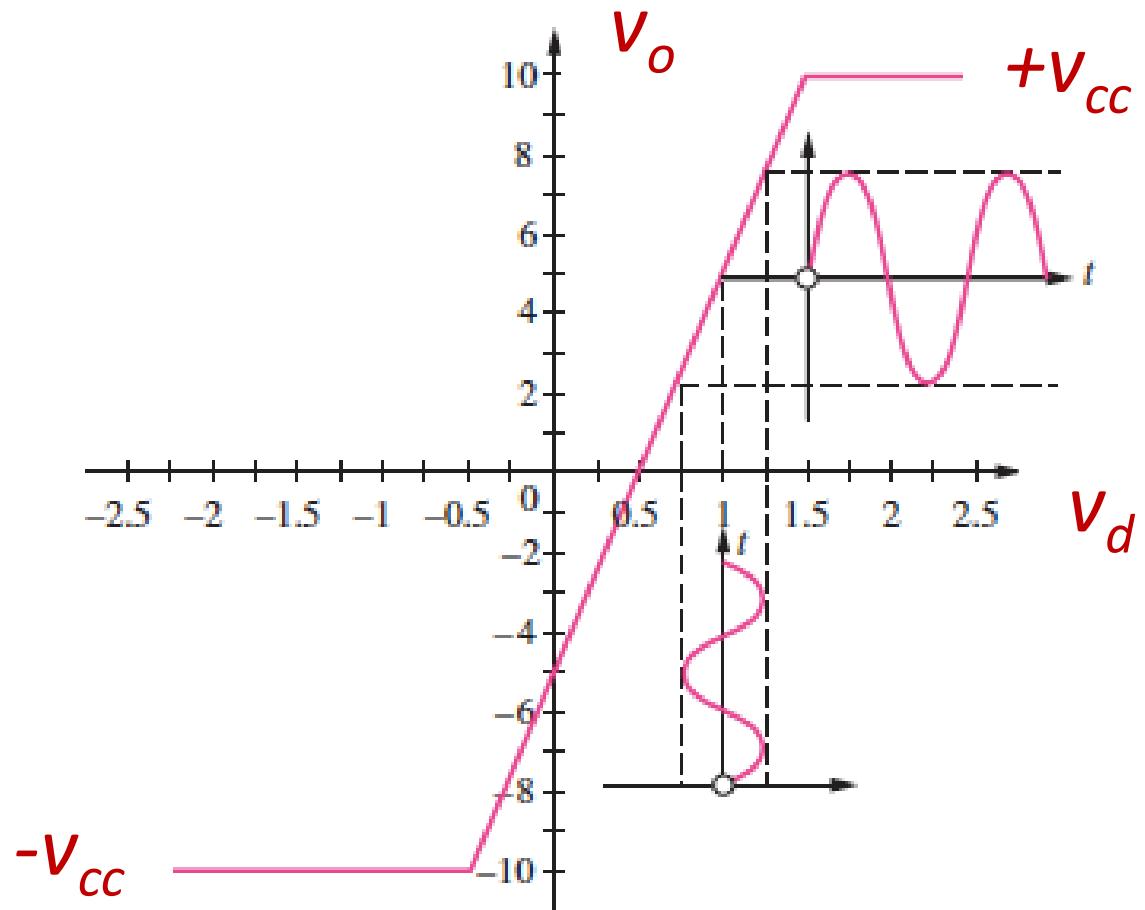
Príklad: Určite zosilnenie OZ z uvedenej prevodovej charakteristiky:

$$A_v = \frac{\partial v_o}{\partial v_d} = \frac{10 - 0}{1.5 - 0.5} = 10$$

$$A_v [dB] = 20 \cdot \log(10) = 20 \text{ dB}$$

Operačný zosilňovač

■ Prevodová charakteristika a zosilnenie OZ

Príklad:

Z prevodovej charakteristiky odčítajte zosilnenie OZ.

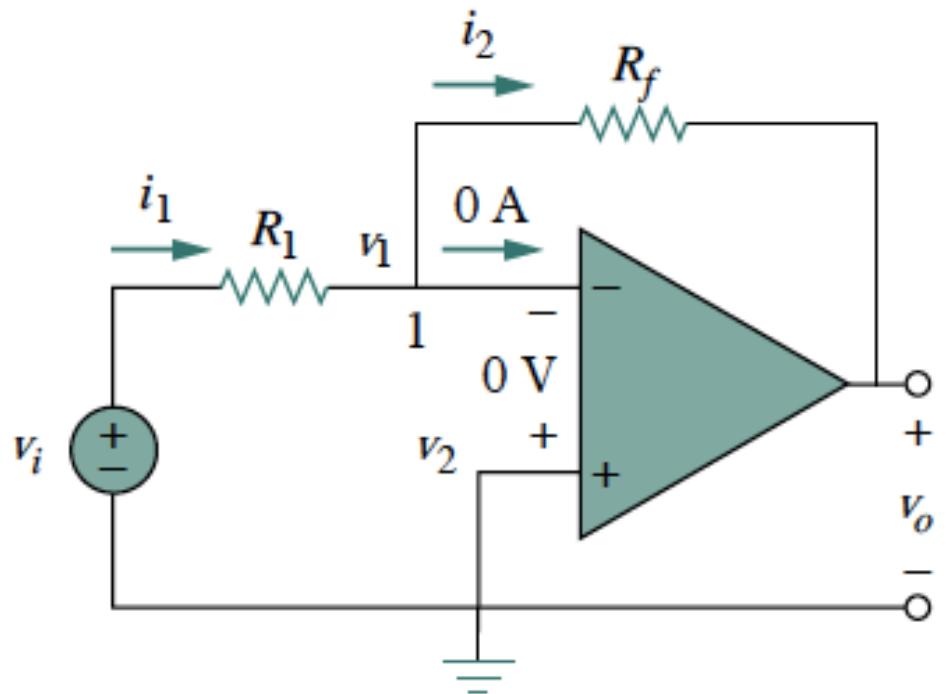
$$A_v = \frac{\partial V_o}{\partial V_d} = \frac{8 - 2}{1.25 - 0.75} = 8$$

$$A_v[dB] = 20 \cdot \log(8) = 18 dB$$

Invertujúci OZ

Inverzujúci OZ otáča fázu vstupného signálu a zosilňuje ho

- Zapojenie invertujúceho OZ

- Neinvertujúci vstup je pripojený na zem
- Vstupné napätie V_i je privedené na invertujúci vstup OZ cez rezistor R_1
- Výstup OZ je pripojený na invertujúci vstup cez spätno-väzobný rezistor R_f

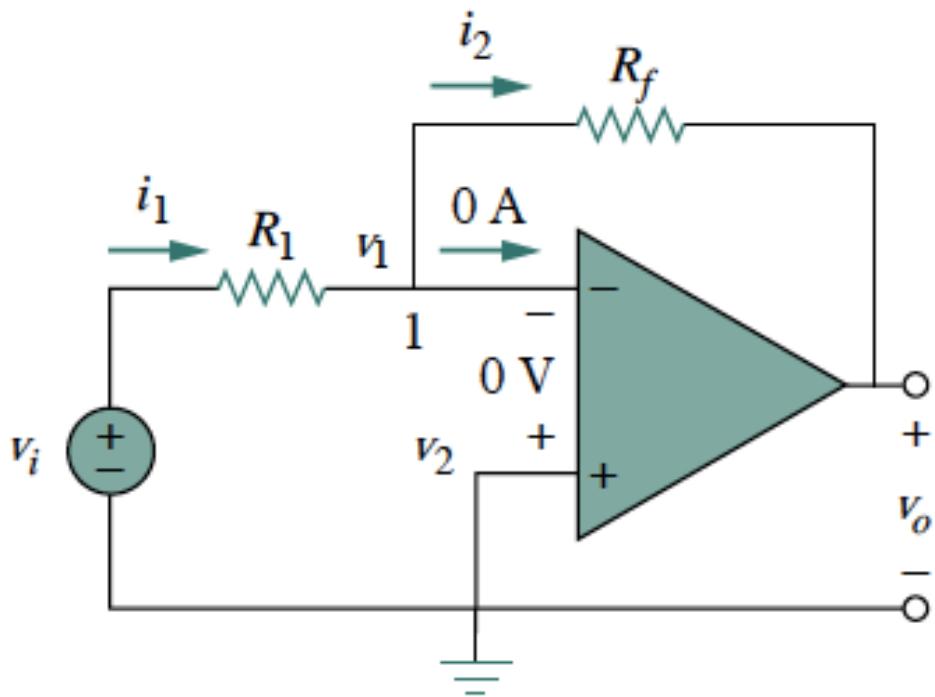
Invertujúci OZ

Otázka: Ako je definované zosilnenie invertujúceho zosilňovača?

Pre invertujúci OZ platí:

$$i_1 = i_2$$

$$v_1 = v_2 = 0$$

Musíme vyjadriť v_o/v_i

$$\frac{v_i - v_1}{R_1} = \frac{v_1 - v_o}{R_f} \quad \rightarrow \quad \frac{v_i}{R_1} = -\frac{v_o}{R_f}$$

$$A_v = \frac{v_o}{v_i} = -\frac{R_f}{R_1}$$

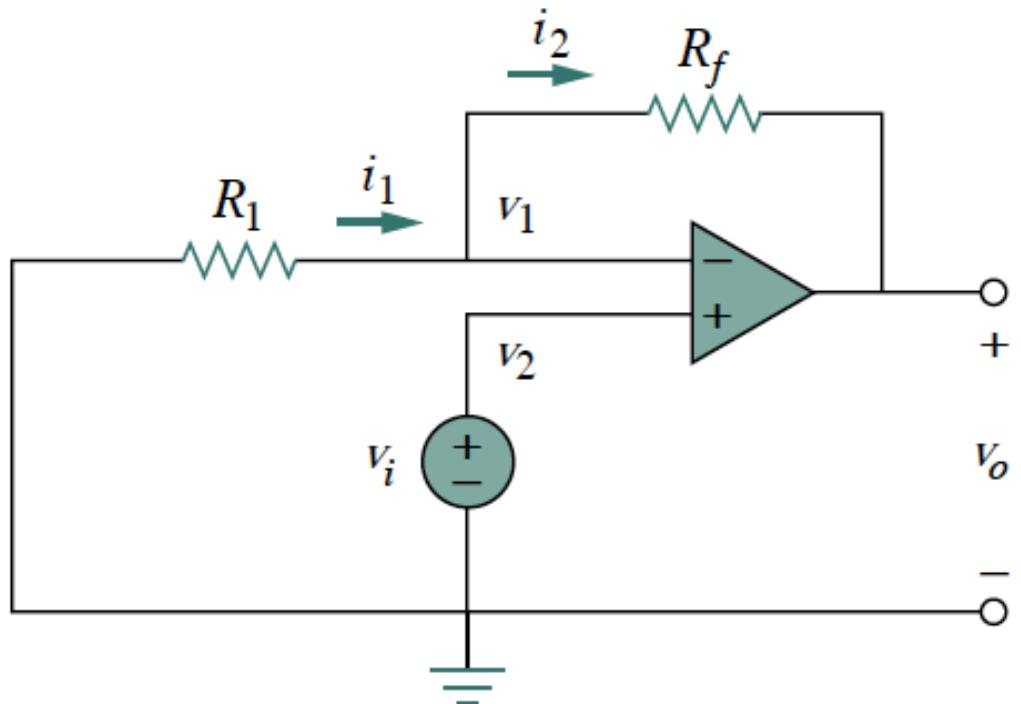
Invertujúci OZ

- Znamienko minus hovorí o fáze
- Zosilnenie je dané pomerom rezistorov R_f/R_1

Neinvertujúci OZ

Neinverzujúci OZ navrhnutý tak aby mal kladné zosilnenie
(neotáča fázu)

- Schéma neinverzujúceho OZ

- Vstupné napätie V_i je privedené na neinvertujúci vstup OZ
- Invertujúci vstup je pripojený na zem cez rezistor R_1
- Výstup OZ je pripojený na invertujúci vstup cez spätno-väzobný rezistor R_f

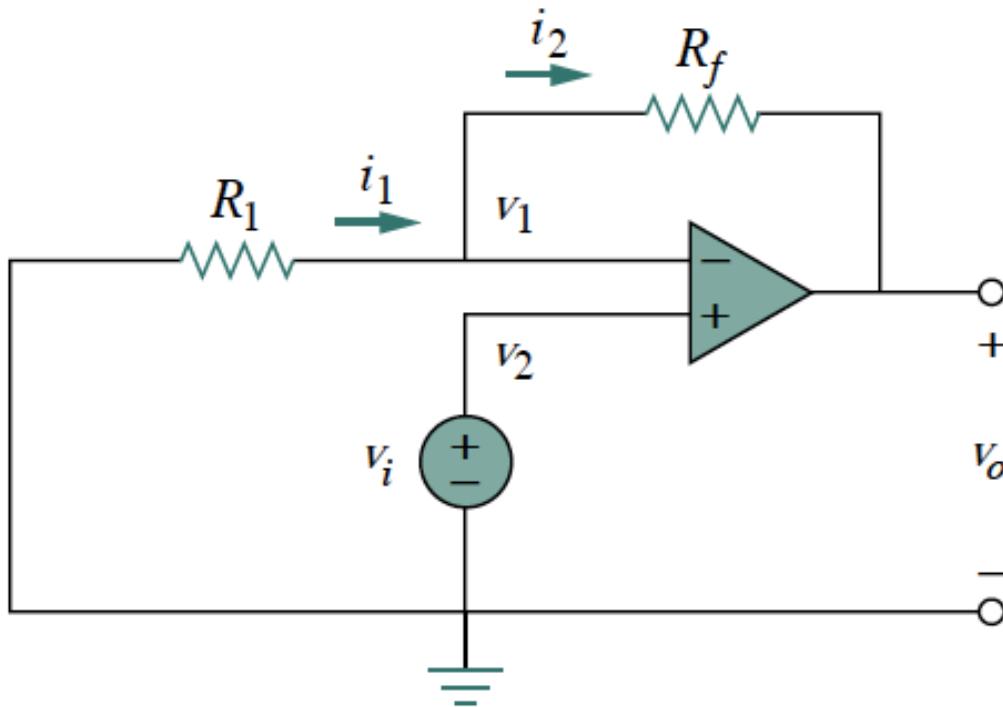
Neinvertujúci OZ

- Otázka: Ako je definované zosilnenie neinvertujúceho zosilňovača?

Pre neinvertujúci OZ platí:

$$i_1 = i_2$$

$$v_1 = v_2 = v_i$$

Musíme vyjadriť v_o/v_i

$$\frac{0 - v_1}{R_1} = \frac{v_1 - v_o}{R_f} \quad \rightarrow \quad -\frac{v_i}{R_1} = \frac{v_i - v_o}{R_f}$$

$$A_v = \frac{v_o}{v_i} = 1 + \frac{R_f}{R_1}$$

Neinvertujúci OZ

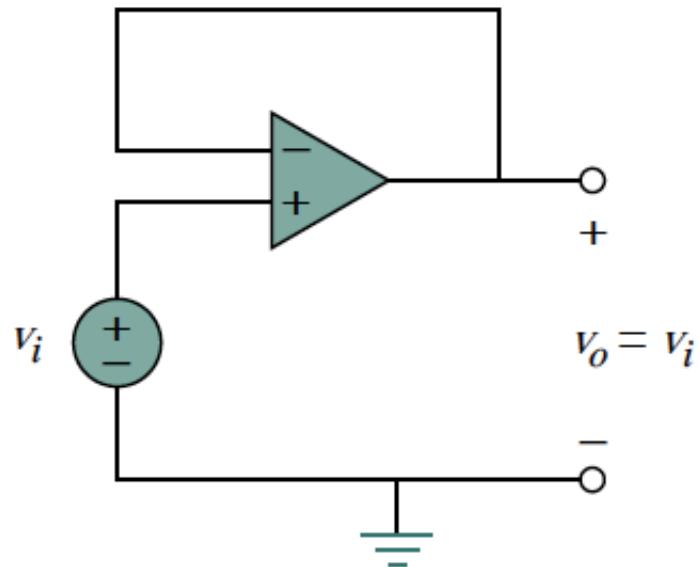
- Znamienko plus hovorí o fáze (výstup vo fáze)
- Zosilnenie je dané pomerom rezistorov R_f/R_1

Napäťový sledovač

- Ak v prípade neinvertujúceho OZ je $R_f=0$ alebo $R_1 = \text{nekonečno}$, získame **napäťový sledovač**

**Napäťový sledovač alebo zosilňovač s jednotkovým zosilnením
je obvod, ktorý sleduje vstupný signál**

- Výstupné napätie sleduje vstupné
- Zosilnenie je rovné 1 ($A_v = 1$)

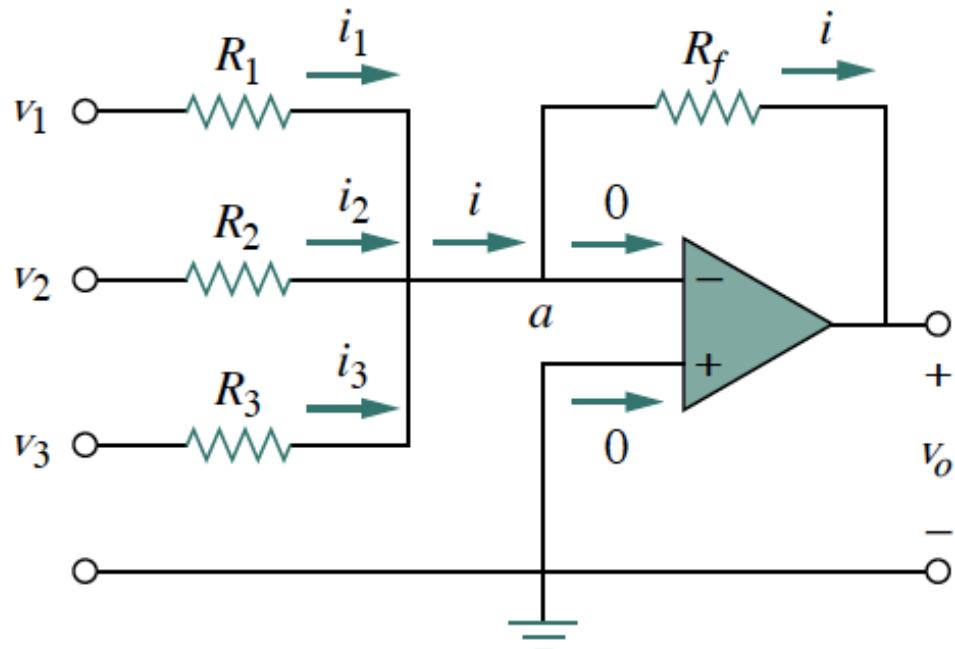
Použitie: na oddelenie obvodov zapojených za sebou

Sumačný zosilňovač

- OZ môžeme použiť aj na sčítanie alebo odčítanie signálov

Sumačný zosilňovač je obvod používaný na sčítanie vstupných a výstupných signálov na základe váh. Váhy su definované rezistormi.

- Založený na princípe invertujúceho OZ
- Využíva výhodu viacerých vstupov
- Výstupné napätie je dané súčtom vstupných napätií, ktoré sú váhované vstupnými rezistormi

Sumačný zosilňovač

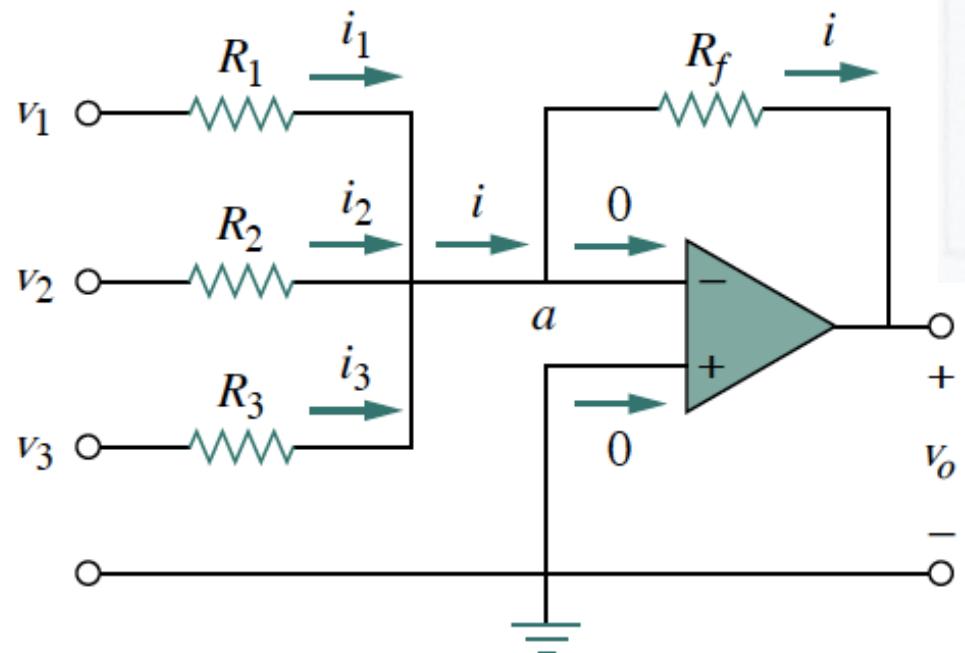
Otázka: Ako je definované výstupné napätie sumačného zosilňovača?

Pre sumačný zosilňovač platí:

$$\textcolor{red}{i = i_1 + i_2 + i_3}$$

$$i_1 = \frac{v_1 - v_a}{R_1} \quad i_2 = \frac{v_2 - v_a}{R_2} \quad i_3 = \frac{v_3 - v_a}{R_3} \quad i = \frac{v_a - v_o}{R_f}$$

$$\textcolor{red}{v_a = 0}$$

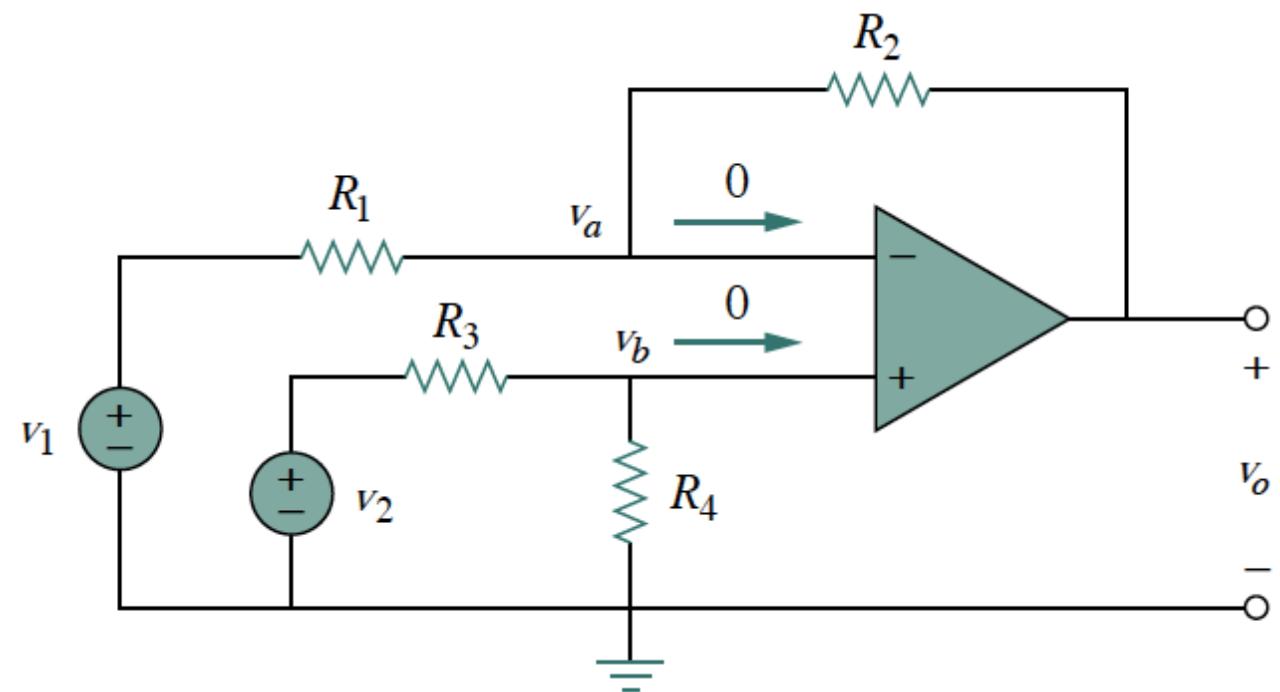

$$v_o = -\left(\frac{R_f}{R_1} v_1 + \frac{R_f}{R_2} v_2 + \frac{R_f}{R_3} v_3 \right)$$

- Znamienko plus hovorí o fáze
- Výstupné napätie je dané súčtom váhovaných vstupných napätí = **sumátor**

Rozdielový zosilňovač

Rozdielový zosilňovač je obvod, ktorý **zosilňuje rozdiel** medzi dvoma vstupmi, ale **potláča a rovnaké signály** na jeho vstupoch

- Signály sú privádzané na oba vstupy
- Na invertujúci vstup sú pripojené rezistory R_1 a R_2
- Na neinvertujúci vstup je signál privádzaný cez **napäťový delič**, ktorý tvoria rezistory R_3 a R_4

Aktívne filtre

Pasívne filtre

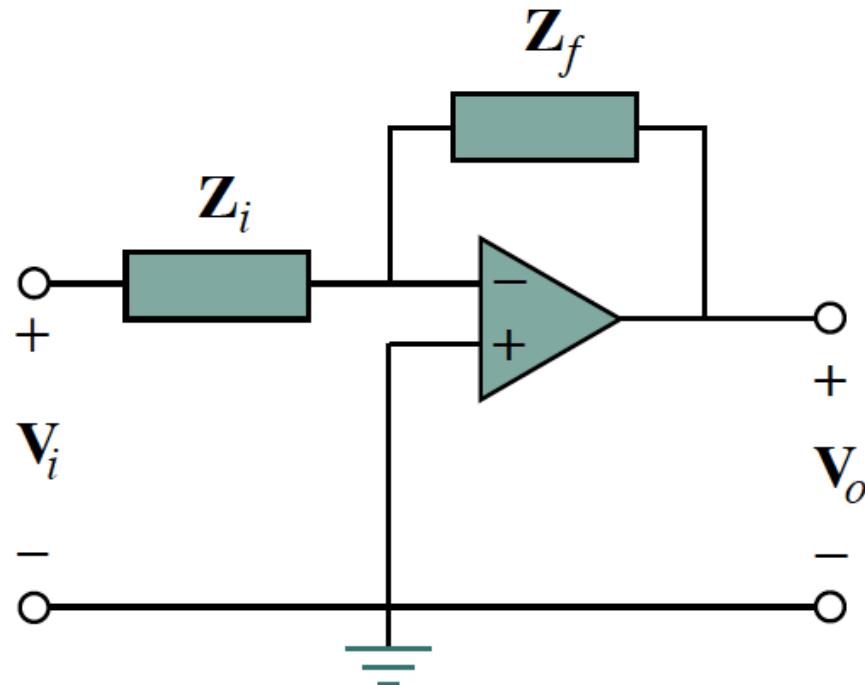
- Nemajú zosilnenie – zosilnenie je rovné 1
  - Často používajú cievky, ktoré sú príliš drahé
  - Výhodne iba pre vysoko-frekvenčné obvody
  - Pre nízke frekvencie – plošné náročné

**Aktívne filtre majú zosilnenie väčšie ako 1,
sú lacnejšie a používajú sa iba rezistory, kondenzátory a OZ**

Môžeme ich realizovať v integrovanej forme

Aktívne filtre

- Prenosovú funkciu môžeme odvodiť ako v prípade pasívnych filtrov pomocou impedancií
- Všeobecné zapojenie aktívneho filtra pomocou OZ

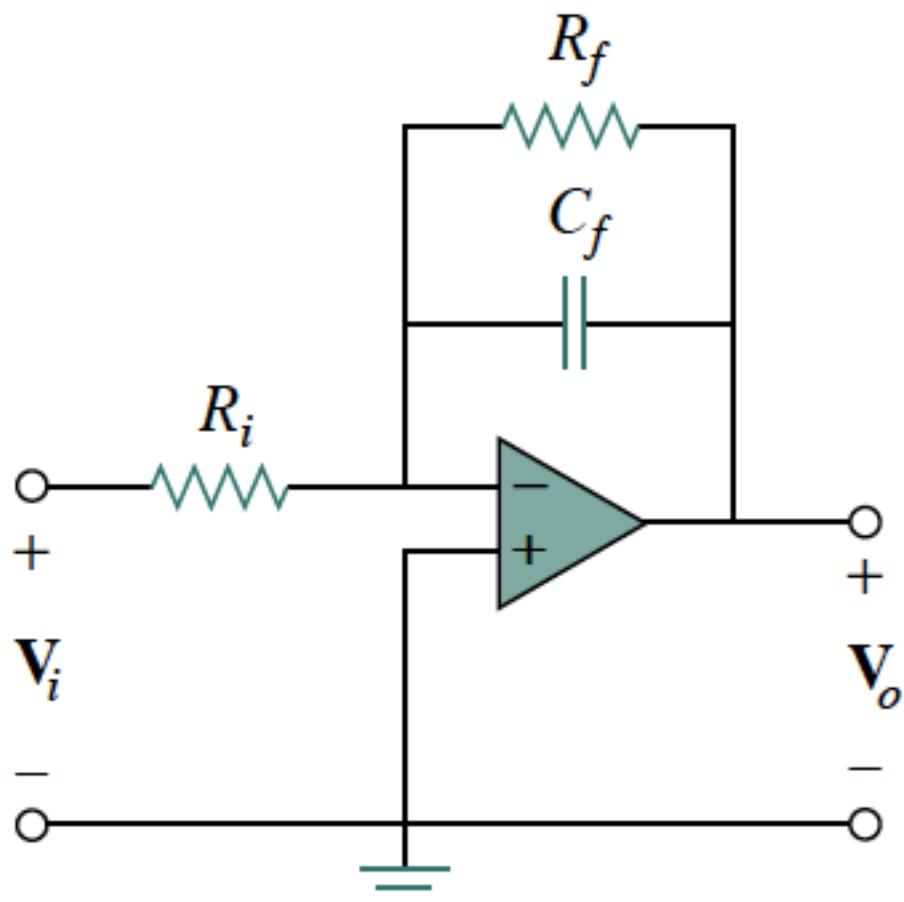
Pre aktívny filter všeobecne platí:

$$H(\omega) = \frac{V_o}{V_i} = -\frac{Z_f}{Z_i}$$

Výber pasívnych súčiastok pre Z_f a Z_i definuje či filter bude DP alebo HP

Aktívny DP filter

Schéma zapojenia

Prenosová funkcia aktívneho DP filtra:

$$Z_i = R_i$$

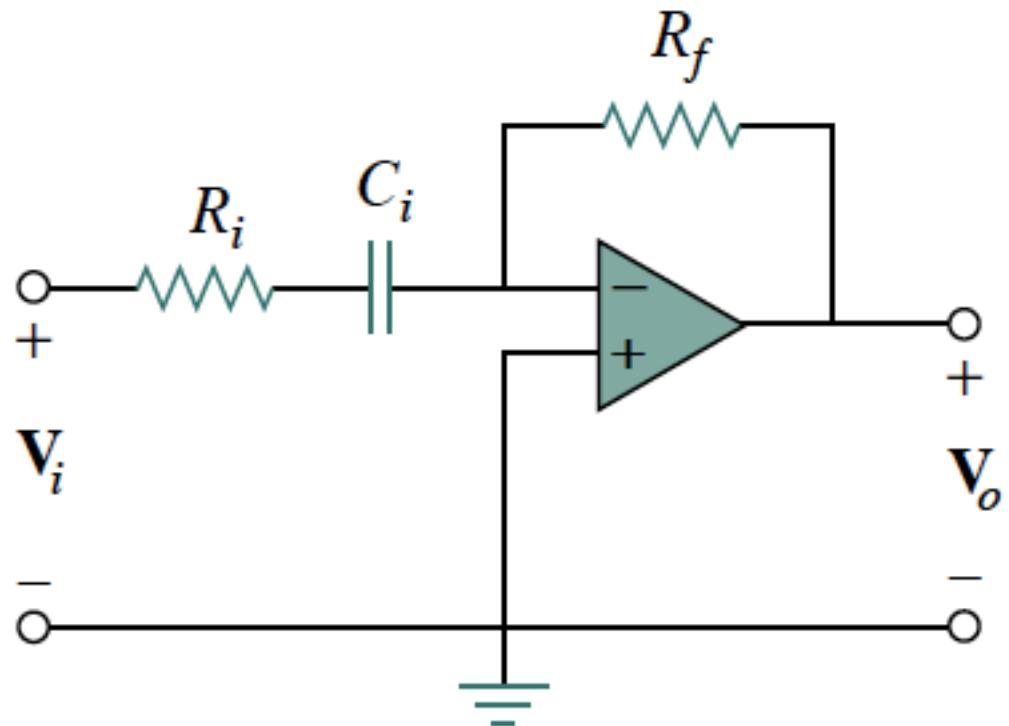
$$Z_f = R_f \parallel \frac{1}{j\omega C}$$

$$H(\omega) = -\frac{Z_f}{Z_i} = -\frac{R_f}{R_i} \frac{1}{1 + j\omega R_f C_f}$$

- Zosilnenie je dané pomerom $-R_f/R_i$
- Medzná frekvencia je rovnaká ako pri pasívnom DP filtri

Aktívny HP filter

Schéma zapojenia

Prenosová funkcia aktívneho HP filtra:

$$Z_i = R_i + \frac{1}{j\omega C}$$

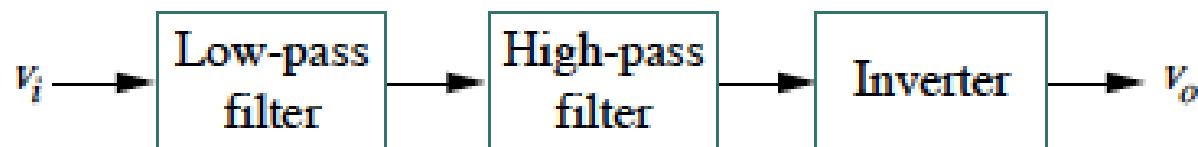
$$Z_f = R_f$$

$$H(\omega) = -\frac{R_f}{R_i} \frac{1}{1 + \frac{1}{j\omega R_i C_i}} = -\frac{j\omega R_f C_i}{1 + j\omega R_i C_i}$$

- Zosilnenie je dané pomerom $-R_f/R_i$
- Medzná frekvencia je rovnaká ako pri pasívnom HP filtri

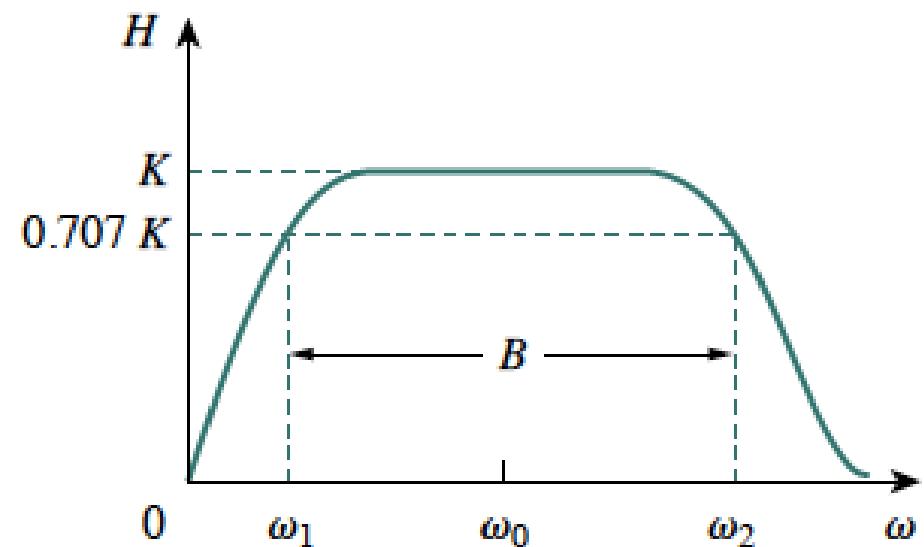
Aktívny pásmový filter

- kaskádové zapojenie aktívneho DP a HP filtra

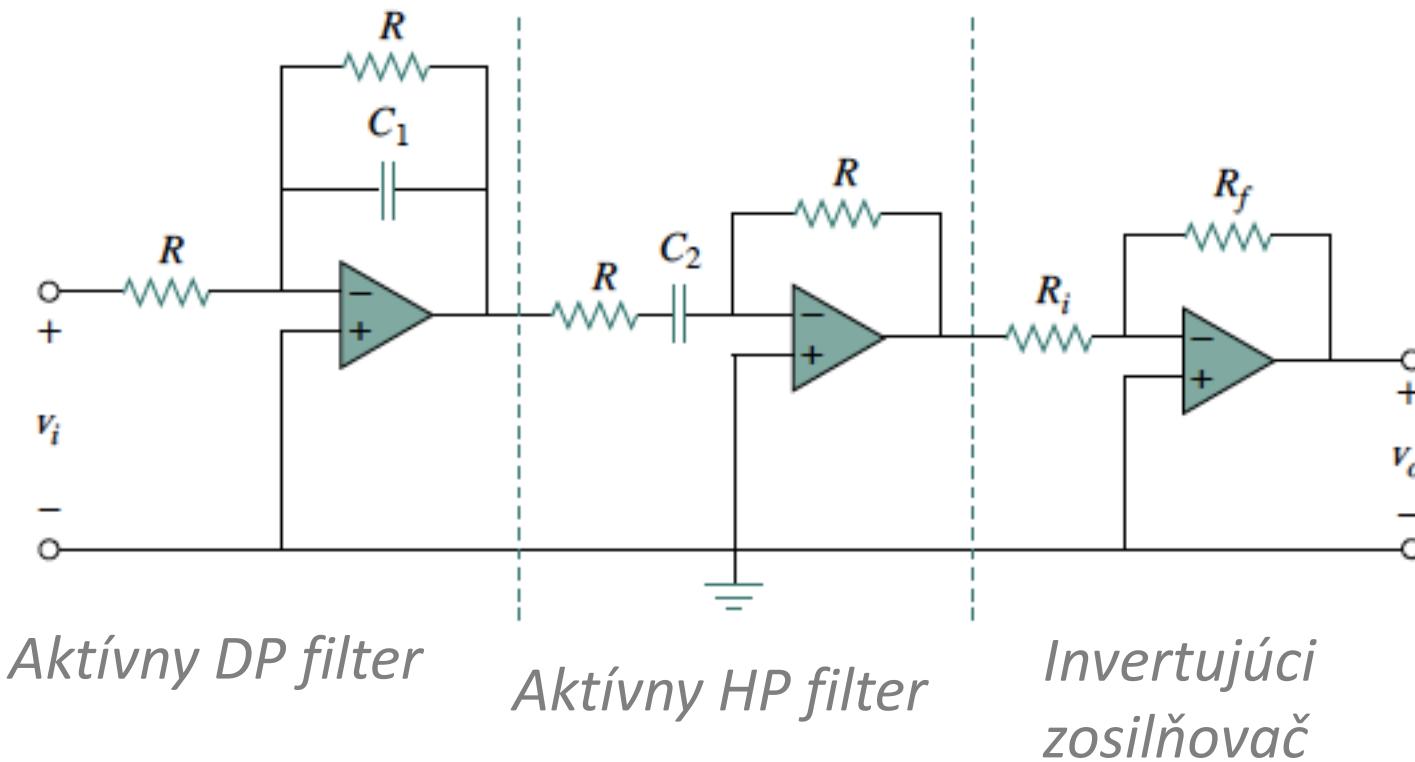
- DP a HP filter majú zosilnenie 1
- Signál je najprv odfiltrovaný a potom zosilnený

Frekvenčná charakteristika:

Aktívny pásmový filter

- Schéma zapojenia

Ďakujem za pozornosť.